

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum
Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2018
MAGISTER I ÖVERSÄTTNING
DEL 2: ANALYS

Att tona ner en retoriker

Om att översätta ett franskt manifest till en ny kontext

Författare:

Sofia Fransén

Handledare:

Annika Mörte Alling, franska

Mari Mossberg, svenska

Sammandrag

Den här uppsatsen utgår från en översättning av delar av manifestet *Osons! – Plaidoyer d'un homme libre* ('Våga! – En fri människas försvarstal'). Uppsatsen består av en översättningsdel och en analysdel. Analysdelen består av tre delar där källtexten först analyseras, sedan görs överväganden inför översättningen och slutligen diskuteras problem som har uppstått vid översättningen. Det problem som analyseras i den här uppsatsen är det värderande språk som författaren använder. I uppsatsen görs en undersökning av några parallelltexter och den visar att liknande texter på svenska vanligen är mindre känsloladdade och i lägre grad använder bildspråk. En alltför stor avvikelse från det här mönstret kan minska textens trovärdighet och därför anpassas språket genom att bildspråk och värdeladdade ord tonas ner i översättningen.

Engelsk titel:

To Calm Down a Rhetorician – Translating a French Manifesto to a New Context

Nyckelord:

Översättning, franska, Nicolas Hulot, klimat, miljö, retorik, imperativ funktion

Innehåll

1. Inledning	4
2. Källtextanalys	4
2.1 Kontext	4
2.2 Proposition och tema	6
2.3 Perspektiv och argumentation	7
2.4 Textuell struktur	10
2.5 Stilfigurer och bildspråk	11
3. Överväganden inför översättningen	13
4. Översättningsanalys	14
4.1 Undersökning av parallelltexter	15
4.2 Värdeladdade ord	17
4.3 Bildspråk	23
5. Avslutning	27
Källförteckning	29

1. Inledning

Den här uppsatsen är den andra delen av mitt magisterarbete på översättarutbildningen vid Lunds universitet. Den första är en översättning på omkring 6 000 ord och i den andra delen analyseras källtexten och översättningen.

Uppsatsen utgår från min översättning av delar av boken *Osons! – Plaidoyer d'un homme libre* ('Våga! – En fri människas försvarstal') som är skriven av Nicolas Hulot och utgiven i Frankrike på förlaget *Les Liens qui Libèrent* 2015. Boken är ett manifest som består av fem delar där Hulot på olika sätt uppmanar allmänheten och beslutsfattare att agera mot klimatförändringarna och människans förstörelse av planeten, och våga skapa en annan värld.

Texten inleds med ett engagerande och känslofyllt kapitel som följs av ett mer teoretiskt och sakligt avsnitt. Detta leder fram till 12 konkreta förslag till makthavare och 10 förändringar som privatpersoner kan göra. Jag har valt att översätta de två inledande kapitlen och 3 av de 12 förslagen till makthavare, och det är alltså dessa som utgör källtexten. De två första kapitlen kommer härfter att refereras till som källtextens första respektive andra kapitel, dit de översatta förslagen också räknas.

I den här uppsatsen kommer först källtexten att analyseras, och därefter följer ett avsnitt om överväganden inför översättningen där jag diskuterar strategier för översättningsarbetet och hur översättningen bör förhålla sig till källtexten och varför. Slutligen kommenteras översättningen med utgångspunkt i ett problem som har framkommit under översättningen, nämligen hur värdeord och bildspråk i källtexten behöver tonas ner för att texten ska bli trovärdig även i översättning.

2. Källtextanalys

Först analyseras källtexten utifrån modellen i *Vägar genom texten* av Lennart Hellspång och Per Ledin (1997) för att synliggöra vad som utmärker texten. Analysen görs med utgångspunkt i kontext, budskap och innehåll, relation (perspektiv, människorna och argumentation), stilfigurer och bildspråk, och textuell struktur.

2.1 Kontext

Boken gavs ut hösten 2015, drygt två månader innan FN:s klimattoppmöte COP21 skulle hållas i Paris. Den var en del av projektet *Osons!* som hade syftet att mobilisera och engagera

allmänheten inför klimattoppmötet. Det fanns stora förväntningarna på toppmötet eftersom det senaste försöket att formulera ett nytt avtal hade misslyckats 2009, och sedan dess hade arbetet riktats mot ett avtal 2015 (COP21 2015). Bokens författare Nicolas Hulot var särskilt utsänd av Frankrikes president François Hollande för att resa runt och träffa makthavare och organisationer inför toppmötet 2015 för att förbereda förhandlingarna (Sud Ouest 2015). Det är i slutet av den perioden, när mötet närmar sig, som boken ges ut. Förutom boken bestod projektet av ett videoklipp och ett upprop som privatpersoner, makthavare och organisationer kunde ställa sig bakom. Boken är den mest utförliga delen av projektet, och det är i den författaren utvecklar och förklarar sina tankar. I slutet av boken presenteras också uppropet i sin helhet.

Initiativtagaren Nicolas Hulot är en omtyckt person i Frankrike och välkänd för sitt miljöengagemang (Théveniaud 2016). Han slog igenom i slutet av 80-talet som programledare för ett extremsportprogram som utvecklades till ett naturprogram (Vetenskapsradion 2017). År 1990 bildade han sin egen miljöorganisation som idag heter *Fondation pour la nature et l'homme* ('Stiftelsen för natur och människa') och vars syfte är att "föreslå och driva på beteendeförändringar hos individer och grupper samt stödja miljöinitiativ för att påbörja samhällets omställning" (Fondation pour la nature et l'homme). Företag uppmanas att stödja organisationen eller specifika kampanjer ekonomiskt, och det nära samarbetet med stora företag kritiserar regelbundet. Exempelvis har det väckt kritik att organisationen sponsras av Frankrikes stora energiföretag *Électricité de France* (EDF) vars energiproduktion huvudsakligen sker med kärnkraft (Gaillard & Sermier 2011).

Den primära sändaren av boken och projektet är Hulot (Fondation pour la nature et l'homme 2015b), men projektet kommuniceras genom organisationens hemsida och organisationens logga är tryckt på bokens framsida. Därför kan organisationen sägas vara en sekundär sändare. Ett stort fokus finns dock på Hulot som avbildas på bokens framsida i profil i motvind som en ensam hjälte. Det här överensstämmer med flera av Hulots projekt inom organisationen där han ofta är frontfiguren, och skillnaden mellan honom och hans organisation är inte alltid helt tydlig. Bland annat har organisationen under perioder, till exempel när boken gavs ut, hetat *Fondation Nicolas-Hulot pour la nature et l'homme* ('Stiftelsen Nicolas Hulot för natur och människa').

Flera tidningar rapporterade om lanseringen av Hulots projekt och bland annat *Le Monde* publicerade utdrag från boken (Le Monde 2015). På franska Amazon har boken fått 4,4 av 5 stjärnor (Amazon) och på exempelvis det gröna livsstilsmagasinet *femininbios* hemsida

(Moreno 2015) hyllas texten för engagemanget den väcker. Den alternativa vänsternyhetsidan *Le Grand Soir* (Ribault 2015) kritiserar att Hulot inte pekar ut någon ”fiende” och menar att Hulot är rädd att skrämja bort framtida finansiärer. Den miljöinriktade nyhetssidan *Reporterre* (Casinière 2015) passar också på att ifrågasätta Hulots samarbete med stora företag och undrar om Hulot helt saknar allierade i miljörelsen eftersom han lanserar uppöppet med bara sin egen organisation bakom sig.

Projektet nådde trots kritiken många och omkring 600 000 skrev på uppöppet och fler än två miljoner har sett videoklipppet. Klimatöppmötet i Paris genomfördes och beskrevs som en diplomatisk succé (Harvey 2015). Resultatet blev ett historiskt avtal, som dock inte är så ambitiöst att Hulots 12 förslag ingår.

2.2 Proposition och tema

Textens funktion är framför allt det Ingo (2007:128) kallar imperativ eftersom syftet är att uppmana läsaren till handling, vilket görs redan i bokens titel med makropropositionen: *Osons* (’Vi måste våga’). Texten är alltså argumenterande och har syftet att engagera läsarna.

Ett stort tema i texten är klimatförändringar eller mer precist klimatpolitik. Teoretiska genomgångar av hur klimatförändringarna fungerar saknas helt, vilket gör det tydligt att detta är en politisk bok och inte vetenskaplig. Eftersom klimatfrågan har kopplingar till i princip all mänsklig verksamhet så handlar texten i själva verket om hur människan förstör världen mer generellt och därmed vad som behöver förändras. Detta gör att texten behandlar många mikroteman: allt från skatteparadis, frihandel och skövling av naturen till människans likgiltighet och brist på hopp. Textens makrotema är därför människans förstörelse av sin värld. Det här innebär att makropropositionen *osons* (’vi måste våga’) mer precist är: Vi måste våga förändra världen och oss själva.

Temat och propositionen i textens första kapitel sammanfaller i stort med dem för hela boken: det handlar om att människan förstör planeten och vad som behöver förändras. Textens andra kapitel handlar mer konkret om hur denna nya värld ska skapas, vilket uttrycks explicit i rubriken *Vers un nouveau contrat social* (’Mot ett nytt socialt kontrakt’). Texten inriktar sig också mer på politiker och makthavares åtaganden, till skillnad från i det första kapitlet. Detta märks tydligast av meningar som börjar med ”Politikerna borde ...”. Därför har också det andra kapitel en annan proposition än det första, här är den istället: Politikerna måste våga förändra världen.

Genom hela texten är sakperspektivet genomgående: texten beskriver människans förstörelse av natur och klimat. I kapitel två finns också ett aktörsperspektiv: hur politiker gör eller borde göra, hur ekonomin borde skötas och hur jordbruket kan bedrivas annorlunda. Dessutom är jämförelseperspektivet ständigt närvarande: människans förstörelse av planeten ställs mot det goda hon kan och borde göra, som i följande exempel:

(1) Osons le juste échange plutôt que le libre-échange. Passons d'une phase juvénile de compétition à une phase mature de coopération. (KT r. 326-327)

Vi måste våga rättvis handel istället för frihandel. Vi måste gå vidare från ungdomens konkurrens till mognadens samarbete.

2.3 Perspektiv och argumentation

Perspektivet i textens första kapitel är ett kollektivt subjektsperspektiv. Det är utifrån ”vårt” perspektiv som texten visar hur världen ser ut. ”Vi” tycks ofta syfta på mänskligheten i stort, som exempelvis i följande utdrag:

(2) Nous sommes obligés de changer pour ne pas disparaître. L'humanité doit se ressaisir, sortir de son indifférence et faire naître un monde qui prend enfin soin de lui. (KT r. 20-24)

Vi är tvungna att förändra oss om vi inte ska försvinna. Mänskligheten måste samla sig, överge sin likgiltighet och äntligen skapa en vårdande värld.

Men ”vi” syftar inte alltid på hela mänskligheten, vilket märks av hur människor som inte ingår i ”vi” benämns. Exempelvis citeras en person som får heta ”en urinvånare från Kogifolket” som en kontrast till hur ”vi” tänker och ett uttryck som *notre mode de développement* (’vår utveckling’) gör det tydligt att ”vi” främst syftar på människor i västvärlden.

Samtidigt som ”vi” avslöjar textens perspektiv så drar det också in läsaren i texten. Läsaren inkluderas redan av titeln *Osons* som är imperativformen i första person plural av verbet *oser* (’våga’) och alltså en uppmaning till oss: ”Vi måste våga”. På så sätt tilltalas läsaren direkt och det fortsätter i hela det första kapitlet, där *osons* inleder nästan varje stycke. Läsaren uppmanas också till viss del genom andra verb i imperativform som *n'oublions jamais* (’glöm aldrig’) och *méprisons-la* (’trotsa den’), och behövlighetsmodalitet som *il faut rendre hommage* (’det är nödvändigt att hedra’) och *doivent se concentrer sur* (’de borde koncentrera sig på’). Dessa uppmaningar präglar hela det första kapitlet.

Sändaren Hulot blir också närvarande i texten genom detta ”vi”, men det finns också ett text-jag som syftar på honom själv. Under de tre första sidorna låter han texten utgå från

hans perspektiv i jag-form (rad 1-91). Utifrån sina egna erfarenheter av upptäcktsresor skriver han om sina insikter och känslor, och tvekar inte att hänvisa till sig själv:

(3) Je veux crier que le réchauffement climatique n'est pas une simple crise que le temps effacera. (KT r. 85-87)

Jag vill skrika ut att den globala uppvärmningen inte är en enkel kris som kommer att lösa sig med tiden.

Genom att författaren använder direkt omtal och är personlig dras läsaren in.

Det byggs också upp en relation mellan sändare och mottagare genom att en inre text-värld skapas. Hulot pekar aldrig ut någon och gör inga personliga påhopp även om han beskriver negativa beteenden hos mänskligheten. Genom att anspela på det goda hos människan inkluderar Hulot läsaren och det byggs upp en stark gemenskap: ett text-vi som kan förändra världen.

Detta text-vi antas också ställa upp på Hulots världsbild. I det första kapitlet finns inga sakliga argument eller förklaringar som kan övertyga läsaren. ”Vi” antas vara överens om de påståenden om världen som Hulot gömmer i uppmaningar. Många av påståendena är alltså presuppositioner (Hellspong & Ledin 1997:127), det vill säga sådant som bara är underförstått och som läsaren antas känna till, och de kan i det här fallet kallas ideologiska presuppositioner. I följande utdrag antas det exempelvis vara en allmän sanning att kapitalismens våld har tagit över maktapparaten men också att kapitalismen är våldsam och därmed ett problem:

(4) Osons dire que la violence capitaliste a colonisé tous les cercles de pouvoir. (KT r. 181-182)

Vi måste våga säga att kapitalismens våld har trängt in i hela maktapparaten.

I slutet av det första kapitlet vänder sig Hulot istället till ”ni unga”, och det blir då ännu tydligare hur Hulot tilldelar läsaren en åsikt och att han antar att läsaren håller med om hans världsbild. Exempelvis avgör Hulot vad unga vill (min kursivering):

(5) Promettez que vous accompagnerez le changement que *vous voulez* voir naître. (KT r. 463-464)

Lova att ni kommer att arbeta för förändringen som *ni vill* se begynna.

Hulot uttalar sig med säkerhet, vilket är ett stort risktagande eftersom läsarna kanske inte går med på de värderingar som de tilldelas (Hellspong & Ledin 1997:170). Möjligen gör text-vi:et det svårare för läsaren att ifrågasätta presuppositionerna eftersom det innebär att ställa sig utanför gemenskapen. Gemenskap är alltså en viktig del av Hulots argumentation. Hellspong och Ledin (1997:168) skriver att eftersom det brukar vara ”lättare att komma överens om man står varandra nära” spelar ”sociala förhållanden en betydelsefull roll” vid

argumentation, och detta utnyttjar Hulot. Text-vi:et används alltså för att föra fram argument som om de vore gemensamma värderingar.

Argumentationen förs också fram genom värdeord som avslöjar Hulots attityd. Men även värdeorden göms bakom pronomenet ”vi” och det är alltså ”vi” som antas stå bakom attityden. En tydlig tendens är att det mänskliga beteende som är dåligt för planeten tilldelas negativa värdeord medan förändringen som behöver genomföras är positiv. Även människan och naturen i stort tilldelas positiva värdeord som *belle* och *magnifique* (’vacker’ och ’storslagen’).

I exempel 6 finns orden *ravageur*, *médiocrité*, *vulgarité* och *avidité* (’ödeläggande’, ’slätstruken’, ’förenklad’ och ’girighet’) som alla fungerar som minusord här och hänvisar till människans eller ”vårt” beteende. Ordet ”ödeläggande” gör det exempelvis svårt att tänka sig att människocentrering är något bra. Det här är också ett sätt att bygga upp en gemenskap (Hellspong & Ledin 1997:170): genom dessa värdeord berättar Hulot vad textens vi tycker.

(6) Osons nous affranchir d’un anthropocentrisme ravageur. Nous avons développé une attitude de médiocrité, de vulgarité, même, vis-à-vis de la nature. Notre avidité nous égare. (KT r. 355-359)

Vi måste våga frigöra oss från en ödeläggande människocentrering. Vi har utvecklat en slätstruken och förenklad attityd, till och med gentemot naturen. Vår girighet vilseleder oss.

I det andra kapitlet bygger Hulot upp sin argumentation sakligare, och relationen till läsaren framhävs inte lika mycket. Författarens ”jag” försvinner helt, pronomenet ”vi” förekommer i betydligt lägre grad och även uppmaningarna är mycket färre. De ”vi” som förekommer syftar nästan uteslutande på mänskligheten i stort och omtalar inte läsaren direkt. Istället kan det ses som ett sätt att påminna om gemenskapen som redan har byggts upp och det bevarar det kollektiva subjektsperspektivet: det handlar fortfarande om ”vår” värld och ”oss” som mänsklighet.

I det här kapitlet dyker det också upp ett nytt ”vi” som syftar på sändaren. Det här nya ”vi” föreslår åtgärder och det syftar antagligen på Hulot och hans organisation, vilket antyds av följande exempel:

(7) Nous en avons rencontré des dizaines ces dernières années et avons eu l’occasion de les valoriser grâce à la campagne My positive impact lancée par la Fondation Nicolas Hulot. (KT r. 588-593)

Vi har träffat många av dem de senaste åren och har haft chansen att framhäva dem tack vare kampanjen My positive impact som startades av Stiftelsen Nicolas Hulot.

Hulot är fortfarande närvarande, men inte främst genom omtal utan genom språkhandlingar som exempelvis frågor och utrop:

(8) Cela devrait être à l'inverse ! (KT r. 843-844)

Det borde bara tvärtom!

Texten är mer förklarande och utredande i och med att Hulot går djupare in på vad han menar och förklarar sina förslag, men det finns fortfarande en hög grad av självsäkerhet. Hulot förklarar hur det måste vara och hänvisar bara i tre fall till utomstående källor. Argumentationen bygger främst på att förklaringarna är tillräckliga för att läsaren ska hålla med, men det finns också många behövlighetsuttryck: det ”borde” vara på ett visst sätt eller ”det är nödvändigt” att göra något, som i följande exempel:

(9) Naturellement, il faudra aussi mettre fin à l'obsolescence programmée dans tous les domaines, tout comme mutualiser un certain nombre d'usages. (KT r. 814-817)

Självklart är det också nödvändigt att sätta stopp för det föråldrade beteende som finns inprogrammerat inom alla områden, och slå samman en del användning.

Även när det gäller förslagen till beslutsfattare saknas inledningens direkta tilltal. Istället beskrivs vad som behöver göras och bara ibland nämns att just politikerna måste ta tag i något.

2.4 Textuell struktur

Det finns en uttalad strategi att boken ska vara pedagogisk och vända sig till en bred publik (Fondation pour la nature et l'homme 2015a). Detta märks framför allt i första kapitlet där texten har gjorts mer lättläst genom att centrala meningar i texten lyfts fram i en annan färg och storlek och ibland fyller en hel sida. Många stycken är också korta, vilket gör textsidan luftig.

I första kapitlet är dispositionen associativ, vilket gör det lätt att dras in. Till exempel kan ett stycke om hur ”en annan värld är möjlig” leda över till att den ”hindras av konservatism” (KT r. 147-166). Detta leder i sin tur in på kapitalism och skatteparadis. Det här gör att textens första omkring 1800 ord flyter på utan någon tydlig uppdelning i olika ämnen.

Texten är inte särskilt specifik: fackord och sifferuppgifter saknas nästan helt, och väldigt lite förklaras. Det här gör texten otydlig och abstrakt. Detta förstärks av de många abstrakta substantiven som *humanité*, *solidarité* och *résignation* (’mänsklighet’, ’solidaritet’ och ’uppgivenhet’).

Det första kapitlet tycks främst ha funktionen att locka in läsarna i texten. Det finns inga tydliga förklaringar eller argument, utan texten hålls väldigt abstrakt. Det är också i det här

kapitlet som texten är som mest retorisk, och hela första kapitlet är till stor del upplagt som ett engagerande tal. De konkreta förslagen och specifika förklaringarna kommer sedan i kapitel två, men det kapitlet är å sin sida inte lika engagerande.

Kapitel två är mer konkret än det första kapitlet: det finns förslag på hur skattesystemet, jordbruket och energiförbrukningen bör förändras. Det förekommer också en del benämningar på institutioner som Internationella valutafonden samt siffror och räkneexempel på vad exempelvis statliga subventioner till fossila bränslen kostar världen. Till skillnad mot kapitel ett förklaras också påståendena som görs:

(10) Une des voies passe par l'affirmation d'une réelle responsabilité sociale des entreprises (RSE). Définie par l'Union européenne comme « la responsabilité des entreprises vis-à-vis des effets qu'elles exercent sur la société », la RSE se limite trop souvent à quelques bonnes pratiques et activités philanthropiques [...]. (KT r. 1150-1158)

Ett sätt är att lyfta fram företags verkliga samhällsansvar (CSR). CSR definieras av EU som "företags ansvar för den påverkan de har på samhället", men alltför ofta begränsas det till ett fåtal filantropiska handlingar och aktiviteter [...].

I kapitel två är dispositionen också mer strukturerad, och textbindningen präglas av additiva konnektiver. Olika aspekter av människans förstörelse av planeten och lösningar lyfts fram en efter en och kopplas till den föregående med additiva konnektiver som *aussi* ('också') och *également* ('likaså').

Den mer tydliga strukturen, den ökade konkretiseringen och de många förklaringarna förtydligar budskapet och gör texten mer förståelig och därmed tillgänglig. Samtidigt är den här delen av texten inte alls lika pedagogisk. Inledningens typografiska variation tonas ner och styckena blir längre. Framställningsformen blir beskrivande och statiska verb dominerar, framför allt *est* ('är'). En analys av läsbarheten (LIX) visar att svårigheten ökar från 42 till 54, vilket innebär att texten går från att vara medelsvår som i en normal tidningstext till att bli svår i nivå med officiella texter. Även om LIX-värden inte är ett säkert mått på läsbarhet och dessutom inte är utvecklat för fransk text, ger detta ändå en tydlig indikation på att texten förändras.

2.5 Stilfigurer och bildspråk

Förutom källtextens argumenterande syfte finns även en estetisk funktion (Ingo 2007:128) som främst märks i användandet av stilfigurer och bildspråk. Den här retoriska stilen är framför allt tydlig i det första kapitlet.

Bland de retoriska stilfigurerna är upprepningen av *Osons* ('Vi måste våga') den vanligaste och den inleder nästan varje stycke i det första kapitlet. *Osons* är alltså en anafor,

det vill säga att samma ord eller fras inleder flera satser i rad (Hellspong & Ledin 1997:94). Satserna är dessutom uppbyggda på samma sätt: *osons* följs av ett verb i infinitiv och sedan kommer en bisats som inleds av *que* ('att'). I just följande exemplet är dessutom det andra verbet i varje sats ett sägeverb. Att flera satser efter varandra har samma uppbyggnad kallas parallellism (Hellspong & Ledin 1997:95).

(11) *Osons dire que nier cette évidence, comme ne pas assumer nos responsabilités historiques sur l'état de la planète, sont des omissions que l'histoire nous fera payer.*

Osons dire que le Nord doit plus au Sud que l'inverse.

Osons crier que la solidarité n'est plus une option [...]. (KT r. 110-118)

Vi måste våga säga att förnekandet av detta faktum och att vi inte tar på oss vårt historiska ansvar för planetens tillstånd är försummelser som vi kommer få stå till svars för i framtiden.

Vi måste våga säga att Nord är skyldig Syd mer än tvärtom.

Vi måste våga ropa ut att solidaritet inte längre är ett val.

Dessutom används ofta antiteser, det vill säga motsatser som ställs mot varandra (Hellspong & Ledin 1997:143), som i följande exempel:

(12) *Osons l'action plutôt que les déclarations, l'ambition plutôt que la résignation. (KT r. 229-230)*

Våga handling istället för ord, ambition istället för uppgivenhet.

Här ställs handling mot ord, och ambition mot uppgivenhet. Dessutom är detta ytterligare ett exempel på parallellism eftersom båda meningarna är uppbyggda på samma sätt.

Också hopningar är vanliga, som i följande exempel där fyra relativa bisatser med olika handlingsverb radas upp för att beskriva en grupp människor:

(13) *Osons libérer l'espace pour ceux qui créent, qui innovent, qui pensent et bâtissent le monde de demain dans un esprit de solidarité. (KT r. 169-172)*

Våga ge plats till de som skapar, förnyar, tänker och bygger framtiden i en anda av solidaritet.

Även ordvalet är en del av den retoriska bindningen. Substantiv, verb och adjektiv varierar mycket och tycks vara noga valda för att ge texten tyngd, en estetisk prägel och väcka känslor. I följande exempel förstärks det negativa som utpekats dels genom att det beskrivs med starka ord som *épuiser* ('suga ut'), dels genom att fyra negativt laddade verb hopas. Dessutom får dessa verb en ännu starkare laddning genom att de ställs mot det positivt laddade nominalfrasen *les richesses du monde* ('jordens rikedomar').

(14) *Osons sanctionner ceux qui pillent, saccagent, épuisent, accaparent les richesses du monde. (KT r. 173-175)*

Våga bestraffa de som skövlar, vandaliserar, suger ut och lägger beslag på jordens rikedomar.

Ett viktigt retoriskt inslag är även bildspråk, vilket analyseras närmare i översättningsanalysen. Ett exempel är följande utdrag där en silkestråd får representera hur skört människans beroende av naturen är:

(15) Nous vivons sur un fil de soie de tolérance. (KT r. 60-61)

Vi lever på en silkestråd av tolerans.

Med hjälp av bilden blir budskapet tydligt: det går att se silkestråden framför sig och föreställa sig hur lätt och ödesdigert det är att falla av den. På så sätt levandegör bilderna texten.

Bildspråket och det rika ordvalet bidrar också till en högtravande stil som nästan går till överdrift. Ett exempel på en sådan överdrift, eller hyperbol (Hellspong & Ledin 1997:184), finns i följande utdrag där finanssektorn liknas vid kannibalism:

(16) Osons dénoncer ces marchés qui se régalent de la rareté qu'ils créent. Bref, brisons cet ordre cannibale. (KT r. 201-203)

Våga avslöja denna marknad som njuter av det värde den själv skapar. Kort sagt: krossa detta kannibaliska system.

Källtextens stil är alltså väldig retorisk och präglas av flera retoriska stilfigurer. Dessutom används ett laddat och varierat ordval som tillsammans med bildspråk förstärker den retoriska stilen.

3. Överväganden inför översättningen

Innan en text översätts är det viktigt att komma fram till vad målet med översättningen är och hur texten ska fungera i den nya kontexten. Utifrån detta väljs en global strategi som framför allt blir avgörande för om översättningen ska ligga nära eller förhålla sig friare till källtexten (Lundquist 2005:36). En översättning som ligger nära källtexten kallas imitativ eftersom den i hög grad imiterar källtexten och författarens stil och röst så troget som möjligt. Detta är ofta en strategi vid skönlitterär översättning när författaren har hög status eller auktoritet. En funktionell översättning avviker istället mer från källtexten och en anpassning görs till den nya målgruppen. Målet är att överföra textens funktion till den nya kontexten (Lundquist 2005:37).

Den tänkta målgruppen för översättningen är här en relativt bred allmänhet som befinner sig i en svensk kontext, och som inte nödvändigtvis är insatt i miljö- och klimatfrågor, men

ändå har ett intresse av att läsa boken. Det finns flera anpassningar som behöver göras till den nya kontexten. För det första har mer än två år gått sedan klimattoppmötet hölls i Paris och att mobilisera inför just det mötet är inte längre aktuellt. För det andra är Hulot väldigt närvarande i texten och de flesta i den nya målgruppen känner antagligen inte till honom. Den status och det kändisskap som han har i Frankrike och som han anspelar på i boken fungerar därför inte lika bra som stöd för argumentationen i en svensk kontext.

Mitt mål med översättningen är framför allt att överföra källtextens imperativa funktion till den nya målgruppen. Syftet med källtexten var att mobilisera inför klimattoppmötet i Paris och mer konkret att få människor att skriva under ett upprop, men också att generellt mobilisera och väcka engagemang för klimat- och miljöfrågor. Eftersom klimattoppmötet redan har varit är det snarare den mer generella uppmaningen att mobilisera och engagera sig för klimat- och miljöfrågor som jag har valt att överföra. Den globala strategin är alltså att göra en funktionell översättning och överföra textens generella budskap till den nya målgruppen. Funktionen förs dock inte nödvändigtvis fram på samma sätt på svenska som på franska och därför kan flera anpassningar behöva göras till den nya kontexten.

4. Översättningsanalys

I den här delen kommer jag att analysera översättningen av källtexten med utgångspunkt i ett av de problem som har uppstått, nämligen hur källtextens budskap ska kunna överföras på ett trovärdigt sätt. Det handlar framför allt om att författaren använder bildspråk samt ett känsloladdat och värderande språk i en utsträckning som inte är vanlig bland liknande texter på svenska. Författaren argumenterar genom sina värderingar och med känslor snarare än utifrån sakargument. Det här subjektiva draget i texten fungerar antagligen bättre i Frankrike, där de flesta vet vem författaren är och kan relatera till honom som person. Risken är dock att texten avviker för mycket från hur liknande texter brukar formuleras på svenska och att läsaren därmed inte uppfattar texten som trovärdig. För att textens budskap ska nå fram behöver alltså språket anpassas en del.

För att klargöra hur liknande texter ser ut på svenska kommer jag först undersöka ett antal parallelltexter där jag särskilt tittar på deras användning av värdeladdade ord och bildspråk. Sedan tar jag upp exempel på värdeladdade ord och bildspråk från källtexten och kommenterar och diskuterar min översättning av dem.

4.1 Undersökning av parallelltexter

För att få en uppfattning om hur texter inom samma ämnesområde och med en imperativ funktion vanligen ser ut på svenska har jag undersökt några parallelltexter. Jag har letat bland partipolitiska texter och texter från olika miljöorganisationer, men även bland artiklar och bloggar. Det har varit svårt att hitta texter som liknar källtexten eftersom de flesta texter inte är så subjektiva och fyllda med värdeord som källtexten är. När det gäller de partipolitiska texterna är det visserligen förståeligt att de vill ge sken av att vara realistiska och ha belägg för sina påståenden, men även miljöorganisationer som Greenpeace och Naturskyddsföreningen uttrycker sig utan starka känslor och tycks också vilja ge sken av att de resonerar på ett förnuftigt och realistiskt plan. Greenpeace skriver exempelvis på sin blogg inför klimattoppmötet 2015 (Lindahl 2015):

Ett långtgående och bindande avtal i Paris är oerhört viktigt. Men oavsett utgången i Paris kommer Greenpeace, tillsammans med en lång rad andra organisationer, att arbeta för att den förändring som är nödvändig också faktiskt händer. Hösten 2015 mobiliserar vi inte bara *inför* Paris, vi mobiliserar även *bortom* Paris.

Vi har inte råd att lägga hela världens öde endast i händerna på politikerna. Vi behöver ta några av de nödvändiga stegen bort från det fossila redan nu och öka takten i den vind- och solrevolution som redan startat på vissa platser.

Greenpeace kräver 100 % förnybar energi för alla år 2050. Det kan låta som en utopi. Men med vår nya rapport *Energy[R]evolution – a sustainable world energy outlook 2015* kan vi visa att det inte bara är tekniskt möjligt utan dessutom samhällsekonomiskt lönsamt. Rapporten visar hur en global omställning kan se ut, där vi gör oss kvitt smutsiga fossila bränslen och farlig kärnkraft och ställer om till 100 % förnybart.

Här förekommer några värdeladdade ord som ”oerhört”, och i det sista stycket ”smutsiga” och ”farlig” som visar Greenpeaces attityd till fossila bränslen respektive kärnkraft. Samtidigt förs argumentationen utifrån sakliga och förnuftiga begrepp som ”tekniskt möjligt” och ”samhällsekonomiskt lönsamt” snarare än känslor.

Ett annat exempel är boken *Det minsta vi kan göra är så mycket som möjligt* som är skriven av tv-meteorologen Pär Holmgren 2014. Enligt baksidestexten beskriver han ”de utmaningar vi står inför och vad vi behöver göra för att ställa om samhället i en hållbar riktning”. Språket är inte heller här så känsloladdat och värderande som i källtexten. Ett exempel är följande utdrag där författaren beskriver hur människans livsstil är en del av problemet, och även om det är en negativt laddad beskrivning finns det inga värdeord. Stycket avslutas dessutom med det inte särskilt engagerande ”Det är [...] inte alls [...] långsiktigt hållbart” som bara förstärks en aning av ”alls”.

Vi kan inte blunda för att kortsiktigheten i vårt nuvarande ekonomiska system, tillsammans med vår materialism och överkonsumtion är grundläggande orsaker till de

globala ekologiska utmaningar vi nu ser allt tydligare. Vi har skapat en samhällsordning som inte bara lever på den avkastning som naturen kan ge oss utan även på själva naturkapitalet. Det är ett tillstånd som inte alls är långsiktigt hållbart. (Holmgren 2014:72)

Samtidigt går det att hitta bildspråk i texten, som i följande exempel där Holmgren liknar människans beteende mot jorden med en käftsmäll. En skillnad mot källtexten är att bildspråket förklaras ordentligt: först berättas att orsaken till stora förändringar brukar vara små och långsamma, och att ”det vi människor gör just nu är varken litet eller långsamt”. Sedan kommer liknelsen att ”det är som att [...]”.

Små, långsamma astronomiska eller geologiska förändringar har varit tillräckliga för att leda till stora förändringar på klimatet på jorden, och därmed för allt levande på den här planeten. Det vi människor gör just nu är varken litet eller långsamt. Det är som att jämföra en liten lätt axelknuffning med en rejäl käftsmäll. (Holmgren 2014:131)

Följande text är en broschyr från Gröna Gruppen i EU-parlamentet. Den handlar om grön ekonomi och är skriven av miljöpartisten Carl Schlyter. Den här parallelltexten är ungefär lika lång som källtexten och den är också ett manifest. I det här utdraget från inledningen av broschyren går det att hitta värdeord som ”stackars”, och det förekommer en del bildspråk: dels ”svettas” planeten och dels liknar Schlyter den positiva tillväxten för utarmning vid att ”tömma sitt sparkonto och ha pengarna i handen”. Den här liknelsen, liksom Holmgrens, förklaras ganska tydligt: först beskrivs sakledet för att sedan utvecklas med liknelsen ”det är lika klokt som att [...]”.

Trots att alla länder idag i praktiken följer denna logik, mår vi i den rika delen av mänskligheten inte bättre och känner oss inte lyckligare, och vår stackars planet både svettas och utarmas. Tillväxten och företagens vinster skapas till allt större del med hjälp av spekulation/”investering” i finansiella instrument istället för i reella värden. Tillväxten räknas som positiv genom det magiska tricket att trola bort jordens produktionskapacitet från människans. Tömnda gruvor och utarmade ekosystem syns aldrig som minusposter i kalkylen – det är lika klokt som att tro att man blir rikare av att tömma sitt sparkonto och ha pengarna i handen. Om vi börjar ta hänsyn till att framtida generationers möjlighet att utnyttja jordens ekosystem tjänster minskar, och att jordens ändliga resurser förskingras, ser vi att tillväxten av idag ofta är rentav oekonomisk. (Schlyter 2013:4)

Det här är en del av inledningstexten i broschyren och i resten av texten är det svårare att hitta likheter med källtexten. Inledningen är också en mycket mindre del av texten än Hulots engagerande första kapitel. En möjlig tolkning är att när ett sådant här språk som liknar källtextens förekommer på svenska är det främst i kortare avsnitt, som exempelvis just i början för att engagera läsaren.

Den sista parallelltexten är artikeln ”Förnekelse är en stark kraft” av Malena Ernman som publicerades på ETC i januari 2018. Den här texten är mer känsloladdad än de övriga

parallelltexterna och Ernman beskriver bland annat något ”värkte i mig”. Här finns också en hel del bildspråk, som i följande exempel där hon kallar flygresande för ”klimatslakt”, liknar flygmotorernas ljud vid ”monoton sång” och nämner ”permafrostens hundratusenårssömn”.

Men ett minsta minimum vore väl att vi åtminstone slutar upp med att aktivt förstöra miljön och upphöja vår klimatslakt till troféer i sociala och traditionella medier? Jag är själv en stor del av problemet såklart.

Det har inte ens gått tre år sen jag själv skickade soliga selfies från Japan. Ett ”God morgon från Tokyo” och tiotusentals gilla-markeringar rullade in i telefonen.

På flyget hem satt jag en hel dag och stirrade ut över Sibirien och Norra ishavet medan flygmotorernas monotona sång sjöng sin unika lilla roll i befriandet av tundrans växthusgaser ur permafrostens hundratusenårssömn.

Någonting värkte i mig. Någonting jag tidigare kallat resfeber eller flygrädsla men som nu började ta en annan, tydligare skepnad. Klimatångest. (Ernman 2018)

En anledning till att den här texten är mer känsloladdad och fylld med bildspråk kan vara att Ernman redan har ett etablerat förtroende hos läsaren. Det finns alltså likheter med Hulot i det här fallet. De är båda välkända personer i respektive kontexter och använder det för att väcka engagemang för klimatfrågan. Liksom inledningen till Schlyters broschyr är dock den här texten ganska kort, men det är likväl den längsta texten jag har hittat med mer utpräglat bildspråk och känslouttryck.

Slutsatserna som man kan dra från de här texterna är att det visserligen går att hitta både bildspråk och värdeladdade ord, men i ganska begränsad omfattning. Dessutom förklaras bildspråket mer än i källtexten. Att skribenterna hänvisar till sina känslor är inte heller så vanligt, och känslor och värderingar är generellt nedtonade. Bland de texter jag har hittat där författaren i högre grad refererar till känslor eller använder bildspråk så är det i korta avsnitt eller där texten i sig är ganska kort.

Detta innebär att källtextens värdeladdade ord och bildspråk inte nödvändigtvis måste tas bort, men det finns ändå en poäng att minska och tona ner dem något för att texten ska likna parallelltexterna. Det är möjligt att känslor och engagemang behöver ta mer plats i den här typen av texter, men en källtextnära översättning skulle göra att texten avviker för mycket och riskerar att läsaren inte tar budskapet på allvar.

4.2 Värdeladdade ord

Hulot blir närvarande i texten genom den attityd han visar med hjälp av värdeord. Man brukar dela upp värdeord i plusord och minusord, vilka uttrycker gillande och uppskattning respektive ogillande och avståndstagande (Hellspong & Ledin 1997:170). Värdeorden talar tydligt om vad som är bra och dåligt utan att någon egentlig argumentation förs fram.

Hellspong och Ledin (1997:170) skriver att ”värdeord är tydligt inriktade mot att påverka andras hållning och handlande”. Att ändra värdeorden alltför drastiskt kan alltså innebära att syftet med boken, att påverka, försvagas. Likväl är en del värdeord så laddade att de riskerar att minska trovärdigheten om de översätts ordagrant. Jag kommer här exemplifiera problemet utifrån fyra utdrag ur översättningen.

I det första exemplet finns tre värdeord (*vulgaire*, *partisan* och *noble*):

(1) Osons dire que l'écologie ne doit plus être un vulgaire enjeu partisan, elle est l'enjeu politique au sens le plus noble. (KT r. 238-240)

(1.1) Vi måste våga säga att miljön inte längre är en alldaglig och partisk fråga, det är den politiska frågan med mest ädel betydelse.

I det här sammanhanget är *vulgaire* och *partisan* ('alldaglig' och 'partisk') minusord medan *noble* ('ädel, förnäm') är ett plusord. Först och främst är det här tydligt hur författaren ställer adjektiven mot varandra för att framföra en poäng: miljön är en väldigt viktig fråga. ”Ädel” är dock ett ord som är något högtravande och att hävda att miljöfrågan är ”ädel” är lite märkligt. På svenska kan det räcka med att säga att det är en viktig fråga. De två minusorden fungerar som motsats till plusordet och jämförelsen riskerar att börja halta om ”alldaglig och partisk” ställs mot ”viktig”. En lösning kan vara att välja nya minusord som är mer uppenbara motsatser till ”viktig” men som inte är ordet ”oviktig” eftersom det kan göra texten för platt och innebära att källtextens varierade ordval tappas. Ett första steg är dock att hitta synonymer till minusorden som kan klargöra vad Hulot syftar på. Franskans *vulgaire* respektive *partisan* kan betyda:

vulgaire: adj 1 smaklös, vulgär, tarvlig; grov, ohyfsad 2 allmän, gängse, folk- 3 alldaglig, vanlig

partisan: adj 1 être ~ de qc vara anhängare av ngt; vara för ngt; être ~ de + infinitiv vara med på att + infinitiv 2 neds. partisk 3 querelle ~e partistrid (Mangold 1998)

Av de tre betydelseerna av *vulgaire* som kan urskiljas har jag tolkat att det är den andra eller tredje betydelsen som avses. Eftersom *partisan* används som ett minusord har jag utgått från den nedsättande betydelsen ”partisk”. ”Partisk” kan syfta på att frågan inte skulle vara objektivt viktig utan bara vara ett subjektivt intresse hos några enskilda personer. Miljöfrågan har alltså varit en fråga som bara vissa grupper intresserar sig för och som resten av samhället inte lägger så stor vikt vid. På svenska skulle *partisan* istället kunna formuleras som att frågan har varit ”perifer” det vill säga att den ligger vid sidan av. Motsatsen till ”perifer” är ”central” och det är ett ord som ligger nära ”viktig”: en fråga som är viktig kan också vara en central fråga. Det här ordvalet gör det alltså möjligt att behålla motsatsförhållandet. *Vulgaire* skulle i sin tur kunna översättas med ”obetydlig” och det

främsta skälet till att välja det ordet är att det är en tydlig motsats till ”viktig”. Lite långsökt går det också att hävda att något alldagligt, och allmänt även kan vara obetydligt – källtextens innebörd försvinner alltså inte helt. ”Viktig” kan också göras mer kraftfull och istället bli ”allra viktigaste”. Enligt det här förslaget skulle översättningen bli:

(1.2) Vi måste våga säga att miljön inte längre kan vara en obetydlig och perifer fråga, nej, det är den allra viktigaste politiska frågan.

Det här är en ganska drastisk förändring av källtextens ordval. Istället för att framhålla varje ord betydelse och laddning har jag främst velat behålla motsatsförhållandet mellan plus- och minusorden. Eftersom jag också vill tona ner de värdeord som finns i källtexten är de valda orden inte särskilt nära källtexten. Ett problem med den här lösningen är att både ”partisk” och ”perifer” är otydliga i det här sammanhanget och att meningen inte blir tydligare av att använda ”perifer” istället för ”partisk”. En alternativ översättning hade kunnat vara ”subjektiv” som är en synonym till ”partisk” (Gerhardsen 2009). När det gäller *vulgaire* kan en mer direkt översättning vara ”simpel” som är en synonym till ”alldaglig” och ”vulgär”, vilka var två av betydelseorna ovan. Då skulle översättningen bli:

(1.3) Vi måste våga säga att miljön inte längre kan vara en simpel och subjektiv fråga, nej, det är den allra viktigaste politiska frågan.

Nackdelen med den här lösningen är att ”simpel” och ”subjektiv” inte är direkta motsatser till ”viktig” och källtextens motsatsförhållande mellan begreppen försvagas alltså. Fördelen är att betydelsen i källtexten bevaras i högre grad och meningen har också blivit mer förståelig. Därför har jag valt den här översättningen.

Nästa utdrag är ett exempel på att Hulot ofta tilldelar naturen och mänskligheten mycket positivt laddade värdeord. Han pratar exempelvis om *la noblesse de l'âme* (’själens förfining’) och hur naturen ska ”hyllas” och ”hedras”. Det här ordvalet avslöjar författarens attityd och gör det tydligt vad han anser är bra respektive dåligt. Ett exempel är följande utdrag där Hulot refererar till mänskligheten som ”högsta värde”:

(2) Je veux proclamer que pour la première fois, l'humanité peut s'autodétruire, comme communauté mais aussi comme valeur suprême. (KT r. 75-78)

(2.1) För första gången kan mänskligheten förgöra sig själv, som samhälle men också som högsta värde.

I just det här exemplet ger Hulot mänskligheten två olika roller: den som samhälle, gemenskap eller kollektiv och den som ”högsta värde”. De här två rollerna kan tolkas som att mänskligheten dels är alla människor, dels ”något större” som har ett existentiellt och

oberoende värde. Det finns alltså en konkret och en abstrakt roll. En annan tolkning kan vara att ”gemenskap” inte alls syftar på de konkreta människorna eftersom ”gemenskap” trots allt är ett abstrakt begrepp. Istället syftar *communauté* kanske på att mänskligheten kan förgöra den gemenskap och de samhällsstrukturer som har byggts upp. Det är omöjligt att veta vad författaren menar med sitt ordval. Eventuellt är det inte heller meningen att det ska vara helt tydligt: just det här utdraget är från det retoriska första kapitlet där syftet framför allt är att engagera och inte att vara tydlig. Vaga formuleringar kan därför ha en funktion som en del av ett allmänt abstrakt och retoriskt språk.

Begreppet ”högsta värde” är ganska högravande och svårt att förstå i sammanhanget, och en lösning är att hitta en variant till ”värde” som är tydligare. En av betydelseerna som *Norstedts stora franska ordbok* (Mangold 1998) anger är ”värde, vikt, betydelse” och utifrån det skulle översättningen av *valeur suprême* kunna lyda ”högsta betydelse”. Den här lösningen gör dock inte uttrycket mer nedtonat eller tydligare.

En mer nedtonad variant är att översätta *valeur suprême* till ”högre värde” eller ”större värde”. Det gör inte betydelsen tydligare, men genom att välja ”högre” istället för superlativet ”högsta” tonas uttrycket ned något, och jag har därför valt den översättningen.

(2.2) För första gången kan mänskligheten förgöra sig själv, som samhälle men också som högre värde.

I nästa exempel är det inte självklart hur värdeorden ska tonas ner. I exemplet finns det flera ord som fungerar som negativt laddade värdeord och de har en viktig funktion för att föra fram argumentationen:

(3) Osons dire que l'humanité qui spolie, qui bafoue, qui méprise, et qui pille n'est pas un échantillon représentatif de la patte humaine. Elle en est la partie la plus visible, sans scrupules, le camp des pilleurs et des cyniques. (KT r. 269-274)

(3.1) Vi måste våga säga att mänskligheten som skövlar, kränker, ringaktar och plundrar inte är ett representativt urval av mänskligheten. De är den mest synliga delen, utan skrupler, gruppen av skövlare och cyniker.

Här utmålas en grupp av mänskligheten med totalt sju olika minusord. Först radas fyra negativt laddade verb upp som alla egentligen beskriver ungefär samma beteende *spolie*, *bafoue*, *méprise* och *pille* (’skövlar, kränker, ringaktar och plundrar’). *Bafouer* och *mépriser* har båda något av betydelsen att trotsa eller strunta i något eller någon (lagar och regler exempelvis), och *spolier* och *piller* är även de ganska nära varandra i betydelse, vilket den svenska översättningen ”skövla” och ”plundra” visar. Orden är alltså nära synonymer och hopningen av dem är ett sätt att betona det negativa ännu mer. I nästa mening läggs ännu fler

negativt laddade ord till som igen betonar det negativa, men i grunden säger samma sak. Exempelvis återkommer *piller* ('skövla') i avledningen *pilleurs*.

I det här avsnittet är författarens attityd väl synlig: det är svårt att se någon objektivitet i påståendena, utan det finns tydligt någon som står bakom. Det är också mycket känslor bakom påståendet och kanske rentav ilska. Om författaren hade velat hålla sig anonym och försökt framhålla sina uttalanden som något objektivt skulle inte minusord radas upp på det här viset. Ett sätt att dämpa framtoningen kan vara att minska antalet ord som hopas eftersom de ändå säger i princip samma sak. Ett alternativ är därför att göra som i följande översättning:

(3.2) Vi måste våga säga att de som skövlrar, ringaktar och plundrar inte är ett representativt urval av mänskligheten.

Här har jag valt att bara ta bort ett av orden för att ändå bevara något av hopningens funktion. Orden "kränka" och "ringakta" har här bara blivit "ringakta" eftersom ordet "kränka" på svenska ofta används om personer snarare än om naturen. "Skövla" och "plundra" är däremot ord som är mer naturliga att nämna i samma uppräkningslista även på svenska. Den här lösningen gör dock att författarens retoriska grepp försvagas och den är trots allt en viktig del av textens argumentation. Samtidigt är hopningen en del av vad som gör tilltalet överdrivet och i enlighet med min globala strategi kan det vara rimligt att tona ner de retoriska stilfigurerna. I det här fallet innebär alltså en nedtoning av värdeorden att just antalet värdeord minskas.

Även i nästa mening i exemplet behöver ordvalet tonas ner. I den finns på samma sätt starkt laddade minusord och det är svårt att se hur de skulle kunna tonas ner utan att budskapet helt försvinner och utan att helt stryka delar av den. I det här fallet har jag istället valt att bara omformulera den.

(3.3) De utgör den mest synliga delen, de är skövlare och cyniker som saknar skrupler.

Min översättning blir därmed:

(3.4) Vi måste våga säga att de som skövlrar, ringaktar och plundrar inte är ett representativt urval av mänskligheten. De utgör den mest synliga delen, de är skövlare och cyniker som saknar skrupler.

I det sista exemplet på värdeladdat ordval tilltalar författaren "ni unga" på följande sätt:

(4) Prenez conscience que vous faites partie de cette exception magnifique qu'est le vivant. Soyez sa sentinelle indéfectible ! (KT r. 520-522)

(4.1) Bli medvetna om att ni är del av detta storslagna undantag som är det levande. Var dess osvikliga vaktpost!

Här är det *le vivant* ('det levande') som omtalas som något positivt: det är ett *exception magnifique* ('storslaget undantag') och läsaren ska dessutom vara *sa sentinelle indéfectible* ('dess osvikliga vaktpost'). Författarens attityd och värdering blir tydlig i och med att han använder det värdeladdade ordet *magnifique* ('storslaget') som är ett plusord i det här sammanhanget. Det finns dock inget tydligt problem med att behålla "storslaget" här. Det är visserligen ett starkt plusord, men det är också ett ord som på svenska ofta används om naturen. En internetsökning på "storslagen" ger exempelvis resultat på det nationella miljömålet "storslagen fjällmiljö" och flera turistorter som lockar med storslagen natur eller utsikt. Att här använda det för att beskriva "det levande", vilket jag tolkar som allt liv på jorden, är därför inte långt från en etablerad användning på svenska och det borde inte uppfattas som högtravande i det här sammanhanget.

När det gäller *sentinelle indéfectible* ('osviktig vaktpost') är det ett uttryck som är mer högtravande i sammanhanget. Enligt *Trésor de la langue française* (1971-1994) finns förutom en militär betydelse av *sentinelle* även en bildlig betydelse "Ce qui garde, préserve" ('det som vaktar, skyddar'). *Sentinelle* skulle alltså kunna översättas till det enklare "vakt". *Indéfectible* betyder "Qui ne cesse d'être, de durer" ('som inte upphör att finnas till, som varar') och en svensk översättning av ordet är:

1 oförgänglig 2 osviktig (Mangold 1998)

"Oförgänglig" har synonymer som "evig" och "varaktig", och "osviktig" kan betyda "pålitlig" och "trogen" (Gerhardsen 2009). Ett mindre högtravande sätt att uttrycka "osviktig vaktpost" på skulle därför kunna vara "pålitlig vakt" eller "trogen vakt". Men även konstruktionen "var dess trogna vakt" är högtravande och något föråldrad. En internetsökning på begreppet "trogna vakt" leder exempelvis till dagstidningar från början av 1900-talet, psalmverser och gamla visor. En lösning är därför att omformulera meningen till "vakta det troget". Det är visserligen också något högtravande, men det är svårt att helt komma ifrån det utan att ändra källtextens betydelse. Jag har därför valt den översättningen, som alltså blir:

(4.2)

Bli medvetna om att ni är en del av detta storslagna undantag som är det levande. Vakta det troget!

4.3 Bildspråk

Användandet av bildspråk i källtexten har nära kopplingar till ordvalet. Även bildspråket förmedlar värderingar, samtidigt som det bidrar till det målande och ibland överdrivna språket. Lagerholm (2008:157) skriver att exempelvis metaforer är ett sätt att uttrycka något mer än vad redan etablerade begrepp gör. Det här innebär att metaforer kan användas för att manipulera och vilseleda. Det är därmed främst i ”sammanhang där syftet är att påverka som stilfigurer används” (Lagerholm 2008:156) och användandet av bildspråk i just den här texten är därför inte förvånande. Bildspråket fyller alltså en funktion som en del av argumentationen.

Lindqvists (2005:117) definition av bildspråk är att det ska gå att skilja på en saklig och bildlig betydelse. Om den bokstavliga betydelsen av uttrycket är falsk rör det sig om ett bildligt uttryck. Hon tolkar exempelvis ”Han flög ut genom dörren” som ett bildligt uttryck eftersom det inte handlar om ett faktiskt flygande. Sakledet är här vad uttrycket egentligen handlar om, att ”Han skyndade sig ut genom dörren”, och bildledet, eller källdomänen, är att likna det vid att flyga. Den här typen av bildspråk kallas metafor och Hellspång och Ledin (1997:140) beskriver det som att ”två saker från skilda delar av verkligheten” förs samman och bildar något nytt. Sammankopplingen bygger ofta på en yttre likhet mellan sakerna som exempelvis i metaforen ”Solen är en apelsin”. En annan form av bildspråk är metonymi där två saker som är relaterade kopplas samman (Hellspång & Ledin 1997:142). Exempelvis kan helheten stå för delen som i ”Sverige förlorade” där hela landet får stå för något som bara gäller en grupp. Det kan också bygga på en närhet mellan sakerna som i ”Jag dricker tre koppar om dagen” där ”kopp” står för innehållet (kanske te eller kaffe).

I källtexten förekommer mycket bildspråk. Uttryck som används är exempelvis *se cachent derrière leur petit doigt* (’gömmar sig bakom sitt lillfinger’) (KT r. 632-633), *l’autre face de la médaille humaine* (’den andra sidan av den mänskliga medaljen’) (KT r. 275-276) och *développement qui s’est fait parfois sur leur dos* (’en utveckling som ibland har lagts på deras ryggar’) (KT r. 100-101). Jag kommer exemplifiera översättningen av bildspråk med två metaforer och en metonym.

Ett första exempel på en metafor från källtexten är följande:

(5) C’est le Graal du XXIe siècle : ce siècle sera écologique ou ne sera pas. (KT r. 139-140)

(5.1) Det är 2000-talets heliga graal: antingen kommer århundradet vara miljövänligt eller så kommer det inte vara alls.

Enligt *Nationalencyklopedin* (a) är graal ”den kalk som (enligt legenden) användes när Jesus instiftade nattvarden och som hans blod samlades upp i när han korsfästes”. Kring bågaren finns också en myt om hur den fördes till Storbritannien för att sedan försvinna och slutligen återfinnas (*Nordisk familjeordbok* 1882), och följaktligen anger det franska lexikonet *Trésor de la langue française* (1971-1994) följande betydelse (min översättning):

Symbole du salut spirituel, objet d'une quête dont le succès requiert de ceux qui l'entreprennent une pureté de cœur absolue [...].

Symbol för andlig frälsning, föremål för ett sökande vars framgång kräver ett fullständigt rent hjärta av de som tar sig an det [...].

Den webbaserade ordboken *Wiktionary* (2017) lyfter fram följande två utvidgade betydelser (min översättning):

1. Objet d'une quête longue et souvent vaine [...].

Föremål för ett långt och ofta fruktlöst sökande [...].

2. Dogme ardu, impératif inatteignable : *Placer l'idée essentielle dès le premier paragraphe, c'est le graal de l'écriture sur le Web.*

Svår lärosats, onåbart krav: *Att placera det viktigaste redan i första stycket, det är internetskrivandets heliga graal.*

Betydelse nummer två är formulerad på samma sätt som utdraget från källtexten och det är antagligen den betydelsen som avses. Samtidigt är det en något urvattnad betydelse i jämförelse med att det skulle vara ett sökande som ”kräver ett rent hjärta”. Det är troligt att syftet i källtexten snarare är att anspela på hjältesagan och därmed anslå en mer dramatisk ton än i det här exemplet för hur man bör skriva på internet.

Att uttrycket är en form av bildspråk är uppenbart enligt Lindqvists (2005:117) definition: det handlar inte om en faktisk *graal* utan sakledet betecknar i själva verket något betydelsefullt och viktigt. På franska är detta ett etablerat uttryck och ett konventionellt bildspråk. Också på svenska finns begreppet och det kan användas bildligt, men i den här typen av texter där bildspråk inte förekommer i så hög grad är det inte så troligt att uttrycket skulle användas. En lösning är därför att förtydliga vad som avses genom att översätta det på följande sätt:

(5.2) Det är 2000-talets stora dilemma: antingen kommer århundradet vara miljövänligt eller så kommer det inte vara alls.

Enligt Lindqvists terminologi (2005:123) innebär det en bildförlust eftersom bara sakledet överförs medan bilden i källtexten förloras helt. För att bevara författarens användning av bildspråk kan man istället använda sig av bildersättning, det vill säga att bildledet i källtexten ersätts med en annan bild i måltexten (Lindqvist 2005:122). På så sätt är det möjligt att välja

en bild som är tydligare på målspråket utan att för den skull göra texten mindre uttrycksfull. En lösning skulle därför kunna vara att välja en konventionell bild på svenska för ”stor fråga”. Det finns dock inget självklart motsvarande konventionellt uttryck på svenska och det är dessutom inte ett mål att bevara författarens språkbruk. Därför har jag valt översättning 5.2.

Ett annat uttryck där metaforen också förmedlar en tydlig värdering är följande exempel:

(6) Osons la protection plutôt que la prédation. (KT r. 337-338)

(6.1) Vi måste våga beskydd istället för predation.

”Predation” är på svenska ett uttryck inom biologin som enligt *Nationalencyklopedin* (b) är ”förhållandet att ett djur, en *predator*, dödar och helt eller delvis konsumerar ett annat djur”. Även på franska finns bara den vetenskapliga betydelsen och någon bildlig användning av begreppet nämns inte på *Trésor de la langue française* (1971-1994).

Det är inte troligt att författaren syftar på faktisk predation och menar att ”vi måste sluta döda och konsumera andra djur” av flera skäl. För det första nämns det inte någonstans i källtexten att människan borde sluta äta kött eller sluta jaga vilda djur. Det andra skälet är att det inte skulle passa in i den omedelbara kontexten som meningen står i. Både före och efter handlar texten om att inte förstöra världen som vi lever i. Precis före handlar det om att skapa en ny ekonomi som ”hushåller och inte förstör” och texten efter framhåller att naturen bör skyddas och hedras. Texten håller sig på en abstrakt nivå och det är därför troligt att författaren inte menar ”predation” bokstavligt.

Eftersom den bildliga betydelsen inte nämns i ordböckerna är detta ett exempel på nyskapande bildspråk på franska. Enligt Lindqvist (2005:129) är nyskapande bildspråk lättast att översätta ordagrant eftersom det då blir nyskapande även på målspråket, så länge språken och kulturerna befinner sig inom samma kultursfär. I det här fallet skulle det också gå att utnyttja att den bokstavliga betydelsen överensstämmer på franska och svenska och låta det vara upp till läsaren att tolka om det är bokstavligt eller bildligt menat. Å andra sidan är nyskapande bildspråk inte så vanligt i liknande texter på svenska om det inte förklaras närmare, och det finns alltså ändå en poäng med att förklara bilden även i det här fallet.

Den egentliga betydelsen, det vill säga sakledet, är inte helt uppenbar. En ledtråd kan fås av att bilden, som i likhet med många uttryck i källtexten, är en del av en jämförelse: beskydd ställs mot predation. Av sammanhanget i texten verkar det som att det är beskydd av naturen som avses och motsatsen skulle då vara att förstöra eller skada naturen, eller mer brutalt: ”döda och äta upp den” enligt metaforen. Här är det alltså tydligt att författaren

bäddar in värderingar i sitt bildspråk. En översättning som följande skulle därmed vara lite väl svag i jämförelse med vad som antyds i metaforen:

(6.2) Vi måste våga beskydd istället för förstörelse.

En annan lösning är att utnyttja kopplingen mellan predation och rovdjur, och istället använda begreppet ”rovdrift” som dessutom är ett begrepp som ofta används om människans förstörelse av naturen och som är mer laddat än ”förstörelse”. Det här är också den översättning jag har valt.

(6.3) Vi måste våga beskydd istället för rovdrift.

I och med det här uttrycket har bilden visserligen förlorats, men det finns fortfarande en antydning kvar. Något som däremot förloras helt är källtextens alliteration mellan *protection* och *prédation*, men att hitta en översättning där orden också på svenska allitererar är svårt. Målet med översättningen är inte heller att överföra författarens språk och stil i första hand.

Det sista exemplet är en användning av metonymi som visserligen inte bidrar till argumentationen genom att vara värderande eller avslöja författarens attityd, men den är ett uttryck för författarens tendens att hellre beskriva eller förklara i bilder än konkret:

(7) En suivant ce principe, la ville de San Francisco a fait passer le traitement des déchets de la colonne coûts à la colonne recettes et créé des dizaines d’emplois. (KT r. 803-807)

(7.1) Och genom att följa den här principen har San Fransiscos sophantering flyttat från utgiftskolumnen till intäktskolumnen och åtskilliga jobb har skapats.

Sakledet, vad det egentligen handlar om, är i det här fallet att sophanteringen inte längre är en utgift utan en intäkt. Bildledet lyfter istället fram hur sophanteringen har bytt kolumn i bokföringen. Det kan ses som ett sätt att låta delen beskriva helheten, det vill säga att bokföringen får representera hur ekonomin går, det vill säga en form av metonymi. Hur San Francisco faktiskt bokför sin sophantering och om det är så enkelt som att de har flyttat en hel verksamhet från en kolumn till en annan är antagligen inte vad författaren vill spegla. Istället är det här en del av ett varierat och bildligt språk.

Även på svenska är den här bilden troligen förståelig: den tar avstamp i en grundläggande föreställning om hur ekonomi sköts och låter det ha en vidare betydelse, nämligen att sophanteringen inte längre är en utgift utan en intäkt. Eftersom metonymier på det här sättet har en koppling mellan sak- och bildled är de möjligen mer lättförståeliga i en översättning. Det är alltså rimligt att översätta ”sensu stricto”, det vill säga ordagrant, eftersom bilden i

det här fallet är ganska tydlig och inte nödvändigtvis behöver förklaras. Som undersökningen av parallelltexterna visade är det dock vanligare att förklara vad som faktiskt menas även när bildspråk används. Eftersom strategin för den här översättningen inte är att överföra författarens språk eller stil, är det mer i linje med den globala strategin att anpassa uttrycket till ett konkretare uttryck. Precis som när det gäller metaforerna kan bilden ersättas av en annan bild eller så kan bildledet strykas. Att göra en bildersättning skulle vara att bevara något av författarens stil, men eftersom det inte är syftet med översättningen väljer jag att översätta bilden väldigt konkret:

(7.2) Och utifrån den här tanken har San Fransiscos sophantering gått från att vara en utgift till att bli en intäkt och flera tiotals jobb har skapats.

Här är det alltså igen frågan om en bildförlust, vilket visserligen gör språket mindre livfullt men det gör det också mer lättillgängligt och inte lika omständligt.

5. Avslutning

Den här uppsatsen har utgått från översättningen av delar av ett manifest på franska. Dels har källtexten analyserats utifrån Hellspong och Ledins analysmodell (1997), dels har översättningen kommenterats.

Boken publicerades i en specifik kontext med det uttalade syftet att mobilisera inför ett klimattoppmöte. Texten är därför argumenterande. Genom implicita antaganden och värdeord anger författaren vad som är bra och dåligt, och även användandet av bildspråk och stilfigurer är en viktig del av argumentationen. Relationen som skapas mellan läsare och författare är också ett sätt att få läsaren att hålla med. Det är först i textens andra del som språket blir mer sakligt och idéer förklaras och förtydligas.

Källtextens funktion är bland annat att uppmana läsaren till engagemang i klimat- och miljöfrågor och målet med översättningen var att överföra den funktionen till den nya kontexten. Kontexten skiljer sig en del mellan källtext och måltext. Förutom att klimattoppmötet redan har varit utgått från källtexten från en kontext där författaren redan är känd och etablerad, och det är därför naturligt för honom att framträda i texten, både som ”jag” och i form av värderingar och attityder. I liknande texter på svenska kan däremot det värdeladdade språket verka överdrivet och därmed inte trovärdigt. Valet blev därför att göra en funktionell översättning och främst försöka överföra textens budskap.

I översättningsanalysen undersöktes först parallelltexter på svenska för att få en uppfattning om hur liknande texter vanligen ser ut på svenska. Det gick att hitta både

bildspråk och värdeladdade ord i texterna, men generellt i en lägre grad än i källtexten och betydligt mer nedtonat och mindre känsloladdat.

Därefter analyserades översättningen av värdeladdade ord och bildspråk närmare. När det gäller ordvalet har många värdeord behövt tonas ner för att texten inte ska verka alltför högtravande i jämförelse med parallelltexter. Det har dock inneburit att jag ibland har behövt konkretisera och tolka ganska abstrakta och svårtolkade värdeord. I andra fall har det varit svårt att förändra värdeorden utan att börja stryka enstaka ord eller till slut hela meningar, vilket jag inte har velat göra. En del värdeord har därför bevarats.

Även i bildspråket märks författarens attityd. Metaforerna är i de flesta fall inte obegripliga på svenska, men den vanligaste strategin har ändå varit att bara översätta den sakliga betydelsen, vilket innebär en bildförlust. Anledningen är framför allt att mängden bildspråk i källtexten inte överensstämmer med i hur stor grad bildspråk används i parallelltexter och att mitt mål i första hand inte har varit att överföra författarens stil.

Sammanfattningsvis är översättningen en nedtonad version av källtexten. Den globala strategin har varit att göra en funktionell översättning och främst överföra textens imperativa funktion, snarare än författarens stil. För att budskapet ska vara trovärdigt även i den nya kontexten har språket alltså anpassats och tonats ner till hur liknande texter ser ut på svenska. Samtidigt har många delar varit svåra att tona ner utan att göra för stora ingrepp och därför finns flera av de överdrivna dragen kvar i måltexten. Den översatta texten är alltså, trots många ingrepp, fortfarande mer retorisk och känslösam än liknande texter på svenska vanligen är.

Källförteckning

Primärkällor

Hulot, N. (2015). *Osons ! Plaidoyer d'un homme libre*. Les Liens qui Libèrent.

Sekundärkällor

Amazon (2015). *Osons !* <https://www.amazon.fr/Osons-Nicolas-Hulot/dp/B00YRAZO5K>
[2018-04-13]

Casinière, N. de la (2015). À quoi Nicolas Hulot sert-il ? *Reporterre*, 7 oktober.
<https://reporterre.net/A-quoi-Nicolas-Hulot-sert-il>

COP21 (2015). *What is COP21?*
<https://web.archive.org/web/20151210193406/http://www.cop21.gouv.fr/en/learn/what-is-cop21/> [2018-04-13]

Ernman, M. (2018). Förnekelse är en stark kraft. *ETC*, 18 januari.
<https://www.etc.se/klimat/fornekelse-ar-en-stark-kraft>

Fondation pour la nature et l'homme. *Mission*. <http://www.fondation-nature-homme.org/fondation/mission/> [2018-04-13]

Fondation pour la nature et l'homme (2015a). *Osons : plaidoyer d'un homme libre*. 2 oktober 2015. <http://www.fondation-nature-homme.org/magazine/osons-plaidoyer-dun-homme-libre/> [2018-03-30]

Fondation pour la nature et l'homme (2015b). *Nicolas Hulot lance l'appel "Osons"*. 5 oktober 2015. <http://www.fondation-nature-homme.org/magazine/nicolas-hulot-lance-lappel-osons/>

Gaillard, G. & Sermier, J-M. (2011). *Rapport d'information sur les modes de financement et de gouvernance des associations de protection de la nature et de l'environnement*. (Rapport 3142). Paris: Assemblée Nationale. <http://www.assemblee-nationale.fr/13/rap-info/i3142.asp>

Gerhardsen, H. (2009). *Norstedts svenska synonymordbok*. Stockholm: Norstedt.

Harvey, F. (2015). Paris climate change agreement: the world's greatest diplomatic success. *The Guardian*, 14 december.
<https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/13/paris-climate-deal-cop-diplomacy-developing-united-nations>

- Hellspong, L. & Ledin, P. (1997). *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmgren, P. (2014). *Det minsta vi kan göra är så mycket som möjligt*. Uppsala: Pärspktiv förlag.
- Ingo, R. (2007). *Konsten att översätta*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagerholm, P. (2008). *Stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Le Monde (2015). Hulot : « Nous sommes obligés de changer pour ne pas disparaître ». 7 oktober. https://www.lemonde.fr/planete/article/2015/10/07/hulot-nous-sommes-obliges-de-changer-pour-ne-pas-disparaitre_4784103_3244.html
- Lindahl, R. (2015). Revolutionen är här. *Greenpeace Sverige*, 23 september. <http://www.greenpeace.org/sweden/se/nyheter/blogg/revolutionen-r-hr/blog/54185/>
- Lindqvist, Y. (2005). *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Ord och stil 30. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Lix-räknare: www.lix.se
- Lundquist, L. (2005). *Oversættelse : problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*. 3:e uppl. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Mangold, J. (1998). *Norstedts stora franska ordbok*. Stockholm: Norstedt.
- Moreno, J. (2015). Nicolas Hulot, homme qui ose et donne envie d’oser. *Femininbio*, 22 oktober. <https://www.femininbio.com/agir-green/actualites-nouveautes/nicolas-hulot-l-homme-qui-ose-donne-envie-d-oser-81728>
- Nationalencyklopedin (a). Graal. <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/graal> [2018-04-30]
- Nationalencyklopedin (b). Predation. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/predation> [2018-04-30]
- Nordisk familjeordbok (1882). Första upplagan. <http://runeberg.org/nfae/0716.html>
- Ribault, T. (2015). ”Osons” le zéro Hulot pour le zéro nucléaire. *Le Grand Soir*, 29 november 2015. <https://www.legrandsoir.info/osons-le-zero-hulot-pour-le-zero-nucleaire.html>
- Schlyter, C. (2013). *Grön ekonomi – om konsten att låna en jord av någon annan*. https://www.mp.se/sites/default/files/gron_ekonomi_2.pdf

Sud Ouest (2015). "Osons !" : Nicolas Hulot appelle les Français à se mobiliser avant la COP21, 7 oktober 2015. <https://www.sudouest.fr/2015/10/07/osons-nicolas-hulot-appelle-les-francais-a-se-mobiliser-avant-la-cop21-2147300-706.php>

Théveniaud, P. (2016). Présidentielle 2017 : que vaut le candidat Hulot ? *Le Parisien*, 8 maj 2016. <http://www.leparisien.fr/politique/presidentielle-2017-que-vaut-le-candidat-hulot-08-05-2016-5776739.php>

Trésor de la langue française (1971-1994). Sentinelle. <http://stella.atilf.fr/>

Vetenskapsradion (2017). Ny frispråkig miljöminister kan ge Frankrike en ledarroll, 19 maj 2017. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=406&artikel=6700446>

Wiktionary (2017). Graal. <https://fr.wiktionary.org/wiki/graal> [2018-04-30]